

הרב אליהו מאיר בלוך (ז"ל)

הרואה...*

„כי לגביא היום יקרא לפנים הרואה“
(שמואל, א. ט. ט.)

כבר עברו שלושים יום אחרי מות עבד ה' אאמו"ר הגה"צ זצ"ל כבר תמו ימי הבכי, אשר קבעו חז"ל על תלמיד חכם שמת ובאים אנו עכשיו להספידו. ואמנם את ההספד הנכון על חכם וקדוש אי אפשר להגיד בימי הבכי, כי ההספד הוא תאור מעשיו וגודל נפשו ולזה צריך לעיין בקצות דרכיו הקדושים ולעמוד, אם אף במעט, על תכן נשמתו וזה אפשר רק ע"י התעמקות גדולה ועיון רב, וכולי האי ואולי, וימי הבכי אינם מסוגלים לחכמה הדרושה לזה. מצינו בתורתנו הקדושה אחרי מות משה עבד ה' „ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלושים יום ויתמו ימי בכי אבל משה. ויהושע בן נון מלא רוח חכמה, כי סמך משה את ידיו עליו“, וכבר דקדק הספתיגן מפני מה נסמך כתוב זה, המדבר אדות חכמת יהושע, אל הכתוב המדבר אדות תם ימי בכי אבל משה. ומתרגם: „כי בימי הבכי אין חכמה ואין עצה“ ולכן רק כשתמו ימי בכי אבל משה אז בא יהושע לידי החכמה הגדולה.

וכאמת מה מאד קשה לנו לבא לידי מחשבת עיון אחרי השבר הגדול אשר השברנו. רק אחת אנחנו מרגישים: יתומים היינו ואין אב! יתומים ממש. אמנם השם „יתום“ מקובל רק על ילד קטן שמת עליו אביו, אבל אנחנו מרגישים

---

* הספד שנשא הגרא"מ ז"ל על אביו הגאון מוהרי"ל ז"ל ליום השלושים לפטירתו, זי כסלו, תר"ץ.

כי גם אנו יתומים קטנים היינו; כי לעומת רב גדלו של אבינו, עטרת ראשנו אמנם קטנים, ילדים קטנים היינו ומפאת נפשו הגדולה והטובה ולפי השפע של חסד ורחמים שהעניק לנו ולכל תלמידיו, אשר הבינו להתחמם לאור טובתו ואהבתו הגדולה, כנים קטנים היינו לו — כנים קטנים לאכ נאמן ורחמן. ואמנם כן, מילדותנו עד יומו האחרון הלא הורגלנו תמיד לכלי צעוד אף צעד בלי שאלת פיו הקדוש, הן בעניני הכלל והן בכל ענינינו הפרטיים, כל דבר קטן או גדול בהיינו לא עשינו אלא רק על פי הוראתו, והוא כנפשו הגדולה לא העלים עין מכל דבר, על הכל שם עינו ועל הכל שם לבו, ועכשיו נשארנו יתומים וגלמודים, אין לנו עוד אל מי לפנות ואין לנו מי אשר יורנו ארחות חיינו. כילדים קטנים, אשר נשארנו בלי משען ומשענה, נשארנו אף אנו ביחס להוראת דרך חיינו. יתומים היינו ואין אב! אך — אל בכי! גם על משה רבנו לא בכו יותר משלושים יום. גם רבינו הקדוש צוה להושיב ישיבה ולחדול מבכי אחרי עבוד שלושים יום, „דלא עדיפנא ממשה רבינו“ (כתובות ק"ג). ואולי מטעם זה לא התירו לבכות יותר, מפני ש, בימי הבכי אין חכמה ואין עצה" ומה מאד נחוצה החכמה והעצה בהעדר הרב מורה הדרך ומאור העינים; וכן אחרי הסתלקותו של רבינו כמה זקוקים אנו לעצה ותבונה להושיב את ישיבתו הקדושה ולהחזיק את האוצר הגדול אשר הניח אחריו ברכה. הלא צריך להמשיך את עבודתו הקדושה להאיר עיני יושבי תבל באור החכמה הנשנכה אשר נתגלה ע"י אאמו"ר הגה"צ, עבודה כזו שלא במשך ימי חיי אדם אחד תוכל להתגשם, דורות צריכים לעבוד במה שהתחיל רבינו, עד אשר נזכה לראות בהתגשמות שאיפתו הקדושה, עד אשר יכירו כל בני העלי' את האור הצפון בתורת אמת זו אשר גילה האיש הגדול בענקים. לא חדש חדשות, לא יצר עולמות, את אשר ישנו ואת אשר

למדונו כבר רבותינו הראשונים נתגלה ע"י רבינו, הוא ירד אל סוף דעתם והעלה פנינים מדבריהם הקדושים, גילה את פני הלוט — ויהי אור! הוא ראה את המציאות כרורה כמו שהיא, האמת היתה נר לרגלו וכבר זה ראה את האמת, לא נשתחד מברק סברא חזונית, לא הושפע מהמקובל כבר, רק אל האמת לאמתה שם פניו וימצאנה ויגלנה כמו שהיא וזה הדושו! דרך זו עלינו לסלול ואור זה עלינו להראות, זאת תעודתנו אנו ותעודת הדורות הבאים אחרינו.

כאמור, ענין ההספד הוא לעיין בדרכי הנפטר ולהגיד צדיק מה פעל, ואמנם הרבה דברים כבר נאמרו בשבחו של רבינו הגדול במשך יום ההלוי' כאן ואחרי כן בכל תפוצות ישראל, אך מכל זה, כמדומני, לא נמסר עדיין אף חלק אחד מסגולות רבינו, אף מדה אחת לא נמסרה בשלמותה, רק בקצות דרכיו נגעו מקופיא ולא מקיבעא.

גם אנכי לא אקח עטרה לעצמי למלא את אשר לא הספיקו אחרים, אך על אחת שמתי מעיני, כי על פי רב דברו אדות המפורסמות ביותר, הסגולות והמעלות אשר היו ניכרות יותר מבחוץ, אך בסגולות נפשו הקדושה הטמורות שלא ניכרו כל כך מבחוץ לא נגעו עדיין, ואולי אלה, הטמונות יותר עמוק, הן החלק היותר חשוב מנפש האדם ובהן מתבלטת ביותר אישיותו של תלמיד חכם, וחלק קטן ממקצועות אלו אשתדל למסור בזה לפני הצבור.

איתא בגמרא ב"ב י"ב: „אמר רב אבדימי דמן חיפה: מיום שחרב ביהמ"ק כו' אעפ"י שנטלה הנבואה מן הנביאים מן החכמים לא נטלה. אמר אמימר: וחכם עדיף מנביא, שנאמר: ונביא לבב חכמה, מי נתלה במו, הוי אומר קטן נתלה בגדול". וראינו מזה שהחכם נמצאות בו סגולות הנבואה. לא אומר כי כל חכם אפשר לכנותו בשם „נביא". רבות שמענו מרבינו הגדול אדות ענין הנבואה ולמדנו מהי נבואה, או יותר נכון — מה אינה נבואה בודאי זכינו לדעת.

ואל נהיין לכנות בשם „נביא“ אף את האיש אשר כגבה ענקים גבהו הרוחני, אך גם זאת למדנו מרכיבו, כי מעין אותן הסגולות הנמצאות באנשים הקדמונים, קדושי עליון, אפשר למצא בזעיר אנפין גם כאנשי דורנו, כל אחד לפי „שעור קומה“ שלו. ואפשר לנו להשתמש באותם חלוקי השמות המקובלים לגבי הראשונים אף לגבי האחרונים.

והנה ענין נביא מתחלק לשני חלקים: החלק הנגלה הוא ה„נביא“ דהיינו מנזירת ניב שפתים (רש"י שמות ז.א.), והחלק הנסתר, שהוא קודם בזמן ובמעלה, הוא ה„רואה“ כמו שמצינו בספר שמואל „כי לנביא היום יקרא לפניו הרואה“ (שמואל א. ט. ט.).

ואמנם את חלק ה„נביא“ ראו כל בני העולם ברכיבו הגדול וצוק"ל; בו נתקיים מה שנאמר לירמיהו: „נביא לגוים נתתיך וגו' ראה הפקדתיך היום הזה על הגוים ועל הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאכיד ולהרוס לבנות ולנטוע“. הוא ה' תמיד עומד בפרץ להזהיר את העם: זו הדרך לכו בה! וזו הדרך פרעה אל תעבור בה! לא התמכר כליל לשום תנועה, אלא בכל הפש ודרש את האמת והוכיח את העוברים עלי', לא רק את העומדים ח"ו על בסיס הרחוק מן האמת, אלא אפילו העומדים על יסוד התורה והאמונה, אם ראה כי אין דרכם ואמצעייהם מוחדרים כאור האמת, הזהיר וקרא: **מות בפיר!** ולכן ה' כל ימיו עומד יחידי ונלחם מימין ומשמאל.

אולם כדאי שנתבונן מעט בחלק ה„רואה“ של רכיבו נר ישראל:

חז"ל אמרו: איזהו חכם — הרואה את הנולד (תמיד ל"ב). רגילים אנו להכין את המאמר, שהחכם מבין את הנולד ויודע אותו. מי שהתבונן אל דרכי רכיבו הבין, כי החכם הוא הרואה את הנולד ממש. הפרש גדול יש בין ה„מבין“ את הנולד ל„רואה“ אותו. המבין את הנולד חי.

עם ההוה ואי אפשר לו לשנות את מצב רוחו בהוה ע"י ידיעת העתיד, ואם אמנם יודע הוא כי בעתיד ישתנה המצב, בכל זאת אם הוא רואה טובה בהוה הנהו מושפע מרגש זה וקשה לו להתחשב עם העתיד, כי את חייו ההויים הוא מרגיש בכל מיתרי חייו ואת העתיד הנהו רק מבין בשכלו. לא כן רבינו — הוא „ראה" את הנולד! בחכמתו הגדולה ובהכרתו החזקה ה' כל כך מיוחד בכל היותו מידיעותיו והכרותיו עד שהידיעה היתה ה' לנגד עיניו; הוא השכיל להבין מה שיהי' והידיעה היתה ערה אצלו וכמעט שהתחשב עם ידיעת העתיד באותו הרגש שהתחשב עם ההוה. שניהם כאחד היו לנגד עיניו ומדד אותם אחד אל אחד. וכמו כן בכוא ח"ו איזו צרה ומצוקה והכל התחשבו עם המצב כמו עם מציאות עולמית... עמד רבינו ז"ל והתבונן בזה שעתיד להיות והעריך את המצב כמו שהוא עד כמה הוא רציני לפי עיניו בהוה, ולכן היתה תמיד דעתו נכונה, עצתו קימת ופעולתו אמת.

אפשר לומר שמטעם זה אמרו חז"ל: „חכם עדיף מנביא", כי הנביא אע"פ שהוא מגיע לידיעות עליונות במה שעתיד להיות, בכל זאת גלויי הנבואה באים אליו רק לפרקים, בשעת התרוממות הרוח, כשהוא בא לידי התפשטות הגשמיות וזוכה ליחוד הדבור אליו. אולם לא לעולם הוא קים במצב זה והרי בהכנסו שוב לחייו התקינים איננו מרגיש את מה שהשיג במראה הנבואה כמו שראה במראה ההוא, אינו מרגיש את ענין הנבואה כאלו ראה אותו עתה בחוש, אלא נמצאת אצלו ידיעת הנבואה בתור ידיעה ממה שהשיג כבר. וכבר ביאר לנו רבינו זצ"ל, כי אי אפשר לו לנביא לתפוס במחשבתו את אותו המראה אשר ראה במראה הנבואה, כי המראה אשר ישיג הנביא בנבואתו אי אפשר שתתפס במחשבת האדם המשיג את המציאות רק בחמשת חושיו וגם הנביא לא יכול להשיג את המראה

ההוא רק בשעת התרוממותו והתפשטותו ממצבו הנשמי, ואח"כ בהכנסו שוב אל מצב חייו הרגילים אי אפשר לו להשיג אותו כפי אשר ראה באמת, אלא שמתוך הגלוי העליון תמשך בו מחשבה והשכלה וישאר הענין קבוע בשכלו, שגם כאשר ישוב למצבו האנושי תמצא בו הידיעה בכירורה, ולמען עמוד על בוריה של הנבואה בשלימות היתה דרושה חכמה נפלאה, חכמת הנבואה, אשר למדו אותה בני הנביאים, ומכואר זה בספר „דרך ה'“ להגה"ק רמ"ת לוצמו זצ"ל (חלק שלישי פרק ג' אות ו' ופרק רביעי אות ד'). לא כן החכם הנכון הרואה את הנולד, הוא מכיר את העתיד מתוך מצב חייו התמידיים, הוא מתכוונן במה שעתיד להיות ורואה את הנולד, ומשראהו הרי הוא יכול להרגיש תמיד את אשר השיג ולהיות עם השגתו תדיר, ולכן חכם כזה עדיף מנביא.

עוד סגולה אחת ישנה שאפשר לכנות את בעלי' בשם „רואה“: הרואה ללבב. ועוד הפעם נדגיש כי לא נהיין לכנות בשם זה לשום ילוד אשה, וכמה שנאמר: (שמואל א' ט"ז ז') „כי לא אשר יראה האדם, כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב“. אך במדה כל שהוא יכול האדם הגדול להתקרב למעלה זו. וכמדה מרובה, מזו שנתנה בכח האדם, הצמיין רבינו הגדול. נמצא בו הרבה מכח „רואה ללבב“! וככה זה ה' הוא המחנך הגדול, יורד לעומק נפשם של תלמידיו, ידע את תכונתו של כל אחד ואחד, הבין מה שהוא מרגיש וראה מה שכתוך מסתרי ללבבו, ועל פי ראיתו זו כלכל את דבריו אתו, הכש את עצבותיו, ישר את העקום ותקן את נפשו.

אולם עוד כח אחד נפלא ה' ברכינו זצ"ל כתוצאה ממעלת היותו רואה ללבב, וכח זה ה' ידוע ביותר לאלה הקרובים אליו, והוא כחו הגדול ורצונו החזק לדון את כל אדם לבק זכות. ישנו פתגם ידוע: „להבין — זאת אומרת למחול“.

כי אם נחדור לעומק נפשו של האדם ונראה מה שבתוכה פנימה, יסורו ממנו הרבה טענות ותביעות, ואף אם לא נצדיקהו בדין ונחליט כי אשם אשם, אעפ"י כן נמצא בו גם את הצד הטוב ולא נשלול ממנו הכרת חלק הטוב שבו מפני חלק הרע. וזהו כלל מה שאמרו חז"ל, "אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו". רגילים אנו להבין פרושם של דברים אלו, שאי אפשר לנו לדון את חברינו עד שנגיע אנו למצבם, ולפ"ז כמעט שבטלה מדת הדין אצלנו, כי היתכן שיגיע מי שהוא למצבו של חברו ממש. אך דרכו של רבינו הגדול למדה אותנו פי' אחר בזה: אל תדין את חברך עד שתתבונן במצב נפשו, תחדור לעומק נשמתו ותגיע למקומו שהוא עומד, ואז תבינהו ותוכל לדונו. אין זאת אומרת שלא יחייבהו, אבל עכ"פ יכיר וידע את סבות הרע שבו וגם לא ימלט מלמצא בו גם חלק טוב, גם סגולות יפות ונכונות. גדלות מיוחדת היא לאדם גדול, לרדת עד עומק שפלותו של בן-אדם קטן ולהלבינו. על שלמה המלך ע"ה אמר הכתוב: "ויחכם מכל אדם" ודרשו רז"ל: "אפילו מן השומים". ואמנם חכמה נפלאה היא ללמוד את כחות נפשו של השומה, להרגיש את מצב רוחו ולהחכים מזה! וזה הלומד חכמה מנפש השומה יכול לדונו על שטותו ולפעמים אף להעמידו על האמת.

אם אמנם כל מי שבא בקרבתו של רבינו ראה את טוב לבו המלא אהבה וחסד לכל אדם, בכל זאת היתה מדה זו עומדת בצל מכה הגבורה שבו, בהיותו לוחם תמיד נגד כל שקר וחניפה. רבינו ז"ל הי' הצופה לבית ישראל! עמד על המשמר ובחרוף נפש הגיז על קדשי עמנו ולא וותר אפי' על קוצו של יו"ד מהאמת הקדושה. הוא לא ירא מחדשות ואף אם תהיינה מרפסן איגרי, אך אם לא התאים דבר מה עם האמת ועם מסורת אבותינו, יהי' מה שיחי', חדש או ישן, הי' מוציא בקרת חדה נגד זה ויקרא: לא זו הדרך! וידעו הכל כי העומד על דעתו חזק יותר, הרחוק מוויתורים יותר

גדול הוא רבינו, והיאך יוכל איש כזה להרגיש את לבם של החושבים אחרת, להגיע למקומם ולדונם לכף זכות? ולהבין כי אין כאן שני הפכים, אלא אדרבה הכח האחד הוא סבת אל השני, נביא כזה מה שלמדנו רבינו בענין זה.

וראוי לדעת, כי בהביאנו איזה מאמר מתורת רבינו הרינו מתארים כזה את אישיותו של רבינו במקצע זה. ונראה לי להמליץ בזה מה שאמרו חז"ל (ברכות ג') אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת (אמנם אל לנו לשכוח בשביל יופי המליצה, פשוטם של דברים, שאסור ללמוד תורה בפני המת, משום לועג לרש ורק הדברים השייכים לכבוד המת מותר, אך בתור מליצה נאמר) כי אם נחפץ לתאר את דמות דיוקנו של רבינו לא נוכל למצא אופן יותר מתאים לזה מאשר נמסור את דבריו הקדושים ששמענו מפיו. אמנם לא כל תלמיד-חכם אפשר לתארו בדברי תורתו וחכמתו, כי יש אשר ידבר דברים חשובים ונכונים אבל לא נראה מזה את דרך חייו, כי לא סלל את דרכו ע"פ דעותיו אלו ולא בנקל יגשים האדם בחייו את אשר הגיע לזה בשכלו. לא כן רבינו — הוא קיים בעצמו „גדול תלמוד שמביא לידי מעשה“. כל מה שהשיג בשכלו הוזק קבל בכל מהותו ובכל היותו ונעשה זה חלק מנשמתו הגדולה, ולכן הביאו תמיד תלמודו לידי מעשה. וכך היה מרגלא בפומי' — ובאמת הוא למוד חשוב ונעלה מאד — ההפרש הכי גדול בין אדם למלאך הוא כי מהלך המושכלות אצל האדם מתחלק לשלשה חלקים: משכיל, שכל, ומושכל. המשכיל הוא האדם החושב ודורש, השכל הוא הדבר השכלי שהמשכיל חקרו, והמושכל הוא שוב אותו האדם אחרי שרכש את הידיעה השכלית. אבל אצל המלאכים אין ענין זה נחלק לשלשה, אלא המשכיל, השכל, והמושכל הכל אחד הוא. המלאך מרגיש את השכל והוא הנהו השכל עצמו ומושכל מזה השכל בתולדתו. ועבודת האדם הוא להתקרב כפי האפשר לזאת המדרגה, שלא יהי'

מרחק רב בין שלש אלה, היינו שלא יארך אצלו החפוש אחר השכל, ואחרי אשר יגיע אליו השכל לא יעבור זמן רב עד אשר יהי' הוא מושכל משכל זה, אלא ישכיל את לבבו ויפתחו להרגיש במהרה את השכל הנכון ויגיע אליו בלי פיגור ושהיה, ומשהגיע אליו השכל יתפס מיד בכל הויתו ויעובד משכל זה להיות מושכל ממנו. וכל מי שזכה להכיר את רבינו, ראה עד כמה הי' כלל זה חי וקים בחייו, הוא עם דעותיו אחד היו, דעתו, דעת-תורה, נעשתה אצלו לחוש ששי, הוא חש את האמת, ראה אותה והכירה, והכרתו סללה מיד את אורח חייו, ולכן כשנמסור איזו השקפה ששמענו מרבינו הגדול ממילא הננו מתארים בזה את דרכו הקדושה בחיים. ועתה נחזור לעניננו:

איתא בגמ' סוטה כ"ב: „איזהו רשע ערום” (שהוא ממבלי עולם), ונחלקו בזה אמוראים: „עולא אמר זה שקרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים”, ופירש"י: „שקרא מקרא ושנה משנה ולא שמש תלמידי חכמים ללמוד סכרת הגמרא בטעמי המשנה מה הם; רשע הוא שאין תורתו על בורי' ואין לומדין ממנו, שע"י הטעמים יש חלוק באיסור והיתר. ובדיני ממונות לזכות ולחיוב ובטהרות למאמ ולטהר כו'. וערום הוא שהשומע את קולו שונה משניותו כסבור שהוא בקי בטעמים ונוהגים בו כבוד תלמידי חכמים”. ובגמ' הוסיפו האמוראים לספר בגנותו של זה שקרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים: „ר' אליעזר אמר הרי זה עם הארץ, רבי שמואל בר' נחמני אמר הרי זה בור, ר' מנאי אמר הרי זה כותי, רב אחא בר' יעקב אמר הרי זה מגוש” — מכשף האוחז את העינים ונוגב את הלבכות (רש"י שם). כדאי להעיר, כי לא כלומדי משנה בימינו אלה היו בעלי המשנה בימי התלמוד, כי התנגדות ואי אמון שררו אז ביניהם ובין חכמי התלמוד כדאיתא בסוף פרק אלו מציאות: „שונאיכם אלו בעלי משנה” כי מאנו בעלי המשנה להכיר בסמכותם

המיוחדת של בעלי הגמרא והיו הם עצמם מורים הלכה מתוך משנתם ושונאים את בעלי הגמרא המורים בהם וכיון שכן מובן שמעו בדין וגם השתדלו להראות עצמם כתלמידי חכמים ובשביל כך קראו להם חז"ל, "מבלי עולם" וכנו אותם בשמות של גנאי אלו. מצד שני יש להעיר כי אם אלה שלמדו משנה בימים ההם ורצו להורות הלכה מתוך משנתם כינו אותם חכמי התלמוד בשמות כאלה, הנה עתה בימינו יש אשר ילמוד אדם גם גמרא ואף ימלא כרסו בדברי הראשונים והאחרונים אך אם לא ישתדל להכין מעמם וסודם לירד לעמקה של הלכה ויאמר כי בר סמכא הוא לפסוק ע"פ הלכתו השגורה בפיו, לא טוב הוא מכעלי המשנה בימי התלמוד, כי ההלכה הפסוקה ומעמה של ההלכה שונים הם בכל דור לפי מדרגתו. מתחלה היתה התורה שבכתב הלכה פסוקה והמשנה היתה פרושה של תורה; „תורה, זו תורה שבכתב והמצוה זו פירושה וכו' ומצוה זו היא הנקראת תורה, שבעל פה" (הקדמת הרמב"ם למשנה תורה). וכשירדו הדורות כבר בקשו את מעם המשנה והיתה הגמרא פרושה להכין מעמה ונמוקה וחזרה המשנה להיות הלכה פסוקה. ואחרי התימת התלמוד נעשה התלמוד הלכה פסוקה. ורבותינו הראשונים פרשו אותו ובארוהו, וכן הלאה, עד אשר עתה זקוקים אנו לשמוש תלמידי חכמים לתלמוד ולהכין את דברי רבותינו הראשונים והאחרונים ולירד לעומק סברותיהם, ומי שיקח את דבריהם כהלכה פסוקה או יפלפל בהם בלי ההכנה וההגיון הבריא, הרי זה כמורה הלכה מתוך משנתו.

עכ"פ ראינו כי חכמי התלמוד מתחו קו בקרת חדה על בעלי המשנה עד אשר לכאורה אין מקום לחשוב שמצאו בהם איזה שמץ טוב, ומה נפלא הדבר כי הם עצמם כינו את בעלי המשנה בשם הכבוד: תלמיד חכם! במגילה כ"ו ע"ב „אמר רבא ספר תורה שבלה גונזין אותה אצל תלמיד חכם ואפי' שונה הלכות" ופירש"י... „כלומר אפילו לא שמש

תלמידי חכמים בהש"ס ובגמרא אלא משניות וברייתות". והנה מלבד מה שלא מצינו מי שחולק על רבא בזה, הנה רב אחא בר יעקב, שבגמ' סוטה מונה הוא את שונה ההלכות בשם מגווש, מסמא את העינים וגונב הלכות, נמשך כאן אחרי דברי רבא ומוסיף עליהם: „אמר רב אחא בר יעקב ובכלי חרס" וכו', איך זה יתכן שאותו שונה ההלכות, שכינו אותו חז"ל בשם רשע ערום, עם הארץ, כותי, כור ומגווש וחשב בעיניהם לתלמיד חכם ע"פ מושגם הם בערך תלמיד חכם? ! אבל זה כהם האלקי! חכמינו הקדושים חדרו לעמק נפשו של האדם ומצאו בשונה ההלכות את שני ההפכים יחד. אמנם מתפאר הוא וחושב את עצמו ליודע תורה ופוסק עפ"י ידיעתו והרי זה טועה בכברותיו, שונא את מוכיחיו, מתגאה בידיעותיו הכלתי נכונות ומרמה את הבריות ומצד זה רשע הוא, ערום הוא וכל המגרעות המנויות בו, אבל יחד עם זה מצאו בו מעלה חשובה וגדולה, כי הרי מלא הוא בידיעות התורה, מסור ללמודי ה', המטהרים את הלב ומזככים את הנפש ומוסר דברי תורה לאחרים. רחוק הוא מהכלי העולם הזה, מזין את נפשו במזון הקדושה והטהרה ומתקדש בקדושת התורה ומצד מעלות אלו תלמיד חכם הוא! איזה צד הוא המכריע — זהו משפט שמים, ואולי להלכה דנו אותו חז"ל לתלמיד חכם, כמה שראינו לענין גניזת ספר תורה, אבל בכל זאת כשהסתכלו בצד החסרון שבו, ראו אותו כעין בהירה ודנו אותו בדעת תקיפה, כי מבלה עולם הוא, רשע וערום.

בהסתכלנו בדרכיו של רבינו אורי-ישראל וראינו את תקף דעתו וחריפות משפטו על כל דבר שאינו עפ"י האמת, מה שאינו מתאים לדעת התורה וליושר המדות והי' נדמה לנו, כי כל מי שלא זכה לבו ושלא מהר מעשיו יכזה בגחלתו ולא יחונן, מה נפלא הי' לראות עד כמה סבל רבינו, לא רק את חמאי הניכיו אלא אף אלה הרחוקים מדעת אמת. אנשים

אשר לחם נגד תעלוליהם והם אף הם היו אנשי ריב ומצה נגד תורת האמת אשר למד את בני ישראל, גם אותם הבין רבינו ומצא בם את סגולותיהם הטובות והחשיבים כגלל זה. הרבה פעמים ראינו בזה סתירה בדרכו ושיטתו ולא תמיד זכינו לדעת מיד את טעמו, אך בהמשך הזמן הכרנו את האמת שבדרכו: אצלו לא כבתה עברה את המצוה, ומעלת לא נאכדה במגרעת.

חכמינו ז"ל ידעו, כי שימת לב מיוחדת דרושה כדי להשיג ולהבין את דרכו של תקיף הדעת, כי מפני רוחב לבו וגודל נפשו לא יקיף מבטנו את כל היקף דעתו הגדולה. איתא בגמרא, מגילה כ"ח, "ריש לקיש ספדי' להווא צורבא מרבנן דשכיח בארעא דישראל דהוי תני הלכתא בכ"ד שורתא, אמר: ווי חסרא ארעא דישראל גברא רבא. ההוא דהווי תני הלכתא סיפרא וסיפרי ותוספתא ושכיב, אתו ואמרו לי' לר"נ בר יצחק ליספדי' מר, אמר היכי נספדי', הי צנא דמלי סיפרי דחסר. תא חזי מה בין תקיפי דארעא דישראל לחסידי דבבל". ופירש"י: "ריש לקיש מתקיפי דארעא דישראל היה, דאמרי' במס' יומא דאפי' בהדי רבה בר בר חנה לא משתעי, דמאן דמשתעי בהדי ריש לקיש בשוקא יהבין לי' עיסקא בלא סהדי, ר"נ בר יצחק מחסידי דבבל" וכו'. ריש לקיש הי' תקיף הדעת, בעל בקרת חזקה, לא ויתר על שום מגרעת גם ברבה בר בר חנה ישום תהלה ומכ"ש שידע לבקר, בכל תקף הבקורת שלו, את שונה ההלכות וכוודאי ראה עוד ביתר הריפות את המגרעת שלו, שכשביל כך ראוי הוא לכנותו בשם רשע, ערום, כותי ומגוש. ריש לקיש לא אהב להביט דרך אצבעותיו לבל תראה מגרעת בצביונה הנכון, כשראה לר' חייא בר זרנוקי ור"ש בן יהוצדק הם רוצים לתרץ את מעשיהם של מחללי שביעית כי, "יכול לומר אגוסטון אני כתורה או לעקל בית הבד אני צריך", בעם עליהם ואכר, "דלב יודע אם לעקל או לעקלקלות" ואמר

עליהם שהם עצמם חשודים על השבועות וקרא להם רועי בקר וקשרם קשר רשעים (סנהדרין כ"ו). הוא הקפיד על אשר מהפכים בזכות כזו שהוא בעצמו יודע שאינו כן. הוא לא רצה לפתל את דינו ואף לא להחלישו. מה שחסר הרי חסר. וקרא את הילד בשמו! ודווקא בהיות בו כוח זה לראות את המציאות כמו שהיא, ראה ג"כ את חשיבותו של שונה החלכות, דשכיח בארעא דישראל, שרבים היו כמותו וצעק עליו בקול מר: „ויי חסרא ארעא דישראל גברא רבא“. הוא ידע שלמרות כל מגרעותיו עדיין גברא רבא הוא והרבה חסר לארעא דישראל במיתתו. ודוקא רב נחמן בר יצחק, שהי' מחסידי דבבל, ענותן ומעביר על דעתו יותר מריש לקיש ולא הוציא משפט קשה על שונה החלכות כמו ריש לקיש (אעפ"י שדי' לנו תקיפות דעתו גם הוא שמסכים לרב אחא בר יעקב שקוראו מגוש (שם בסומה), אך מ"מ משמע שתקיפתו של ריש לקיש עוד עלתה עליו). בשביל כך, כשבא לחפש אחרי מעלותיו, ג"כ לא מצא בו אלא שהוא סל מלא ספרים ואומר „היכי ניספדי“. רגילים אנו לחשוב, כי מה שצונו חז"ל „הוי דן את כל אדם לכף זכות“ היינו שלא נסתכל במגרעות ולא נראה את האמת. כזאת לא נצטוונו! אחרי הכרת האמת עדיין יש הרבה, הרבה למצא מעלות טובות ומועילות בכל אדם ולדונו בדין אמת לכף זכות, אבל להתפתל ולכדות דברים שאינם, אך למען זכות את האדם, אין זה דיון לכף זכות אלא סילוף ועוות דין.

רבינו זצ"ל הי' תקיף הדעת, בעין בהירה ראה את כל דבר כמו הוא, ביחס לבני אדם כמו ביחס לתנועות שונות, לא החליש צד המעלה את צד החסרון ולא צד החסרון את צד המעלה, הוא לא פשר בין שני הצדדים בהוציאו משפט למהצת, לשליש ולרביע אלא חדר אל לבו של כל אחד ואל תוכו של כל דבר וראה את המגרעות ויגד את אשר הכיר, לא חת מפני כל. כי האמת היתה נר לרגליו. אבל כחו זה לא

הניא אותו — ויותר נכון דווקא בכח זה הי' דן את כל אדם בהגיעו למקומו של כל אחד ואחד, והי' דן אותו לכף זכות, ובשביל כך הי' לבו תמיד מלא אהבה לכל אדם ולכל ברי', שמח בטובתם ובצרתם לו צר.

אהבתו הגדולה לכל אדם היתה מתבלטת ביותר כבוא אליו מי שהוא לשאול בעצתו. יש אשר יבא אדם וישאל עצת חכם בהפצו שיעצוהו בעצה אשר בחר בה, לזה אי-אפשר ליעץ. וכך היה מרגלא בפומי: „לשואל וחוזר ושואל אי אפשר ליעץ“. אבל זה שבא אליו ומסר לו את דעתו, לזה היתה עצתו אמונה. הוא הי' מתעמק וחודר לתוך לבו של השואל, לא יעצוהו כפי דעתו הוא, אלא כפי הטוב והיאות על פי לבו ונפשו של השואל.

לפעמים תמהנו ושאלנו: איך זה יעץ רבינו נגד דעת עצמו? ותשובתו היתה, כי אחרי שהשואל איננו עומד על מדרגת האמת הלזו, אין טוב לו אלא כפי עצה זו, ובעצה אחרת לא תצליח.

כמה פעמים ראיתי בהכנסי לחדר עבודתו והנה איש מן השוק יושב על ידו והוא ז"ל שקוע במחשבות, מקמט את מצחו ויגע למצא פשר איזה דבר, ונפלאתי בחשבי: האם זה האיש בא בקושיא חזקה כאיזו סוגיא חמורה, האם הראה סתירה בדברי הרמב"ם ורבינו יגע לתרצה? ולבסוף נודע לי, כי עצת רבינו שאל זה האיש בעניניו הפרטיים ולמען תת לו עצה נכונה צריך הי' לרדת לעומק נפשו למען ימצא את העצה הראוי' לו כפי מה שהיא. לא יעצוהו כפי דעתו הפרטית, אלא הכניס בלבו את לב השואל יחד עם שאלתו, והכינה וחקרה בלבו ובלב השואל יחד. מאין בא כח נפלא זה? אמנם חכמה גדולה דרושה לזה, אבל מלבד זה אפשר זאת רק למי שיש לו לב מלא אהבה הפתוח לרוחה בעד לבו של כל אחד ואחד. ככה הרגיש רבינו את לב כל אדם וככה

דרש את טובתם! „השמים לרום וארץ לעומק ורוחב לב נכון אין חקר“.

ידוע לרבים הוא, כי בהיות אבינו רבינו הגדול עמום בעבודת הכלל ובהרבצת תורה לאלפי תלמידים המפיק ג"כ להעניק תשומת לב מיוחדת להנוך בני ביתו ולא חס על שעות שלמות לשאת ולתת עמם ולמסור להם את דרכו בקדש, וידעתי כי לא חסרנו ממנו „אפילו ככלב המלקק מן הים“. אך קודם ויותר מכל שם לבו לפתח בנו את הרגש להרגיש את לב חברנו ולהגיע למקומו, לשמוח בשמחת כל אדם ולהצטער בצרתו ותיתי לן, כי השפעתו בזה גדלה עלינו עד אשר לא נבין את הרגש הנמצא בין בני אדם להצטער בראותם כי הצליח ה' את דרכיו של אחד ואת ארס הנחש הזה עקר רבינו מחניכיו כמעט מן השורש.

כאמור, עוד דורות יחלופו עד אשר תורת רבינו תתפשט כערכה והיתה לאור עולם. אך עלינו תלמידיו להיות הטבעות בשרשרת הזהב הגדולה, שרשרת הדורות אשר רבינו הגדול התחיל לחשלה ובסופה עם הנצח תתלכד. עלינו לזכור כי אנחנו המאושרים זכינו ליהנות מאור תורתו וכגדל אשרנו בן גודל חובתנו, כי במות רבינו נר ישראל נעתקה התעודה הרוממת הזאת עלינו תלמידיו, ואם כי דל כחנו לתעודה נשגבה זו, עלינו להתחזק בראותנו כי ההשגחה רצתה בזה ובהרה בנו להיות מקבלי תורת רבנו שצריכה ועתידה להיות לאור גזייה. כבא יהושע בן נון למלא מקומו של רבו משה עבד ה' היה עלול ליפול ברוח! אך קול ה' ממעל ובני ישראל מלמטה עודדו את רוחו ויאמרו אליו חזק ואמץ! ואף אל תלמידי רבינו קול ה' קורא: אל מורך, אל פחד! חזק ואמץ, נעבוד כולנו יחד באהבה ובאחדות כאמן רוח ובאמץ לב ובשם ה' אלקי אבינו הגדול ובעזרתו ית' נמלא את תעודתנו הנשגבה לקדש שם שמים ולהאיר עיני יושבי תבל באור התורה והדעת.

בין ישראל לעמים ובין אי לארץ העמים*

אנו מברכים בכל יום לה' אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ולכאורה החלוק הוא רק בזה שלנו נתן תר"ג מצות משא"כ אומות העולם נצטוו רק בשבע מצוות בני נח. ואמנם יתרון גדול הוא תוספת תר"ו מצוות שנתנו לנו יותר מאומות העולם, אבל משום כך עדין אין זה חלוק עקרוני ועוד דלפ"ז קשה מדוע סרבו אוה"ע לקבל את התורה בשביל אלו המצוות שהם מצווים עליהם, כי הלא שבע מצוות ב"נ הם דינים וברכת ה' ע"ז ג"ע וש"ד וגזל ואבר מן החי ומצינו בגמ' ע"ז ב' ע"ב עה"כ ה' מסיני בא וגו' אריו"ח מלמד שהתורה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוהו ומצינו שעשו שאל מה כתיב בה לא תרצח סרב לקבל את התורה משום שכל עצמו של עשו הוא מברכת אביו ועל חרבך תחי' עמון ומואב אמרו מה כתיב בה לא תנאף הלא כל עצמן ע"י זנות באו, ישמעאל אמר מה כתיב בי' לא תגנוב — הלא כל עצמו כתיב בי' ידו בכל. והנה כל אלה מצוות שנצטוו עליהן ב"נ ומה הרויחו כשלא קבלו את התורה?

עוד מצינו שם בגמ' „דתני ר' יוסף עמד וימודד ארץ ראה ויתר גויים, ראה ז' מצוות שקבלו עליהן בני נח ולא קיימום כיון שלא קיימום עמד והתירן להן זפריך איתגורי איתגר א"כ מצינו חוטא נשכר אמר מר ברי' דרבינא לומר שאע"פ שמקיימים אותן אין מקבלים שכר" ופירש"י „התרה זו לא טובתן הוא אלא שאין מצווין לקיימו ואם יקיימו לא

* נכתב בבית החולים קודם הניתוח מתוך יסורים קשים.

יקבלו שכר" ופריך ולא והתניא הי' ר"מ אומר מנין שאפי' עכו"ם ועוסק בתורה שהוא ככ"ג וכו' (ובגמ' סנהדרין מפרש דהיינו בז' מצוות דידהו) אלא לומר שאין מקבלין שכר במצווה ועושה אלא כמו שאינו מצווה ועושה דאר"ח גדול המצווה ועושה משאינו מצווה ועושה.

הרי ראינו שיש חלוק בין ישראל לעמים גם בז' מצוות דידהו ויש להבין אם מצווין הם היאך יקופח שכרן ואם אינם מצווים אמאי יענשו כשלא יקיימו ועי' רש"י ב"ק ל"ח ע"א שפי' שאינן מקבלין שכר שהרי אינן מצווין אבל מעונשין לא פטרן. וזה אינו מובן לכאורה אמאי אם אפי' ראוים הם לעונש מפני שלא קיימו ז' מצוות אבל מדוע לא יקבלו מקיימי המצוות שכר כמצווה ועושה ומ"מ יענשו אם לא יקיימו אותן?

ידועה החקירה שחקרו חכמי ישראל דבר ענין המצוות ועבירות אם הם בבחינת רופא המצוה על החולה דהיינו כי השם יתברך אסתכל באורייתא וברא עלמא ולפי ידיעת אל דעות מצוה היא תרופה לנפש האדם ועבירה ח"ו גורמת חלי הנפש והשם יתברך הודיענו בתורתו מה טוב לו לאדם בחיי נשמתו ומה מפסיד אותם. נמצא העובר על מצות ה' אינו נענש על עברו את פי ה', אלא מפני שבמציאות העבירה מזקת לו כמו שהעובר על מצות הרופא אינו נענש על בלתי שמעו למצותו, אלא שהרופא גילה לו מה טוב ומה רע בעדו. ואם לא ישמע בקולו, הרי הוא מזיק לעצמו, — או שהוא בבחינת מלך המצוה על העם: כי המלך גוזר גזירה לפי טעמיו ונמוקיו אשר עמו וקובע שכר לשומעים לדבריו ועונשים לעוברים על מצותו.

והנה אמור"ר זצוק"ל כבר האיר עינינו בענין זה, כי שני הדברים אמת. כי בודאי נכרא העולם על פי תכנית התורה וכל אשר צותה תורה היא בשביל שמציאות הכריאה כך היא שכל מצותי' הם מכריאות ומקיימות את נפש האדם

כזה ובכא, ובכל אשר הזהירה התורה עליהם הם הדברים
 המפסידים את האדם עפ"י מתכונת מציאותו. ולדוגמא
 הראה רבינו ז"ל שיש במקום אחד ששם ותרה התורה על
 צווי' אף שבמציאות נשאר הדבר מפסיד ותוצאותי' רעות,
 והוא מה שמצינו בפ' כי תצא ענין יפת תואר שאמרו ע"ז
 חז"ל (קדושין כ"ז ע"ב): „לא דברה תורה אלא כנגד יצר
 הרע מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל
 יאכלו בשר תמותות נבילות" — והיינו שבמציאות דבר רע
 ומפסיד הוא והתוצאות הנה שסופו לשנאותה וסופו להוליד
 ממנה בן סורר ומורה. אלא מפני שהתורה ירדה לסוף דעתו
 של אדם שבשעת מלחמה שרתיחת הדם גדולה קשה לו
 לאדם במצב בלתי נורמלי כזה להתגבר על יצרו, לכן אף
 שרמזה התורה על תוצאות הדבר, אעפ"כ המירה את הצווי
 ונשאר הדבר לפי מציאותו בלתי צווי. וזה הוא מה שקראו
 חז"ל „בשר תמותות שחוטות" דהיינו שיש להם היתר
 מטעם צווי התורה, אבל כעצמם בשר תמותות הם. עוד
 הביא דוגמא לזה מנמ' חגיגה דף ג' ע"א: „ת"ר מעשה
 בר' יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר חסמא שהלכו להקביל פני
 ר' יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש הי' בכית המדרש
 היום, אמרו לו תלמידך אנו ומימך אנו שותין, אמר להם
 אעפ"כ אין בית המדרש בלא חדוש וכו' אמרו לו בפרשת
 הקהל ומה דרש בה הקהל את העם האנשים והנשים והטף.
 אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע טף למה באין,
 כדי ליתן שכר למביאייהו. אמר להם מרגלית טובה היתה
 בידכם ובקשתם לאבדה ממני" — והדבר תמוה! האם
 חסירי מצות אנחנו שנוזקק הקב"ה להוסיף מצוה זו רק כדי
 לקבל שכר? ואם נאמר שכל המצות כן, איזה חידוש יש
 בדבר? עכ"פ לא נוכל להבין את התפעלותו של ר' יהושע,
 ומה שקרא לזה מרגלית טובה? וביאר הוא ז"ל כי באמת
 מוכרחים היו בני ישראל בשעת הקהל להביא את הטף

עמם כי אם במצות ראי' הבטיחנו ה' ית', ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות וגו', הנה כשעת הקהל שמכץ י"ג שנה ויום אחד ומכת י"ב שנה ויום אחד חייבים להקהל הלא א"א להשאיר את הפעוּטות מבלי שימצא מי שידאוג להם אבל היה יוצא דבר בלתי נורמלי הטף הי' תופס מקום רב בהבאתם ובסדורם בירושלים והטרדה שבשבילם היתה עולה פי כמה על טרדת סדור הגדולים ואעפ"כ כל זה הי' לא בשביל תועלת עצמם אלא בשביל הכרח היצוני, אמרה תורה: מכיון שעל כרחכם תביאו את הטף לירושלים, תהא בזה מצות ותקבלו עבור זה שכר מצוה, וממילא יהי' כבר תוכן וחשיבות בהבאת הטף. הרי שאין כאן טעם של רופא המצוה על החולה, אלא ה' בחסדו רצה לתת שכר למביאי הטף בזה שנתן לזה חשיבות של מצות התורה.

והנה כנראה הבדל גדול יש בין בחינת רופא המצוה על החולה למלך המצוה על העם, כי בבחינת רופא המצוה על החולה אפשר שיהי' יוצא מן הכלל אם מפאת כחותיו האינדיבידואליים או מפני איזה צורך שהשכר מרובה על ההפסד. אבל בבחינת מלך המצוה על העם, אין שום יוצא מן הכלל זולת מה שנצטוינו בתורתו כגון עשה דוחה ל"ת או פקוח נפש דוחה שבת וכיו"ב. אבל אם יאמר אדם שיש לו איזה טעם פרטי שלא לקיים את מצות התורה, ענוש יענש. ולא עוד אלא שגם ענין מלך המצוה על העם אינו דומה ממש לצווי מלך בהנהגת המדינות, כי שם אין הצווי פועל איזו מציאות אלא שהעונש הוא היצוני שמענישים את העובר על מצות המלך, משא"כ צווי התורה מציאותן היא הרבה יותר חזקה ממציאות הבריאה כי כל מה שכרא הקב"ה בששת ימי בראשית אין מציאותם דומה למציאות הבריאה שנעשה בנתינת התורה כמו שאמרו חז"ל: (מ"ר פ' יתרו) א"ר אבהו בשם ר' יוחנן כשנתן הקב"ה את התורה

צפור לא צווח עוף לא פרח שור לא געה אופנים לא עפו שרפים לא אמרו קדוש הים לא נודעווע הכריות לא דברו אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול אנכי ה' אלקיך". —

בזה מתבאר מה שמצינו במ"ר וזאת: „ופניתני אני לראות חכמה והוללות ומכלות כי מה האדם שיבוא אחרי המלך אשר כבר עשותו", הפסוק הזה נאמר על שלמה וכו' כיצד כשהקב"ה נתן תורה לישראל וכו' ונתן למלך מקצת מצות שנאמר לא ירבה לו סוסים וגו' ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבנו. עמד שלמה המלך והחכים על גזירתו של הקב"ה ואמר למה אמר הקב"ה לא ירבה לו נשים לא בשביל שלא יסור לבנו, אני ארבה ולבי לא יסור. אמרו רבותינו באותה שעה עלתה יו"ד שבירבה ונשתמחה לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע לא כך אמרת אין אות במילה מן התורה לעולם הרי שלמה עומד ומכבד אותי ושמו היום יבטל אחת ולמחר אחרת עד שתתכבד כל התורה כולה. א"ל הקב"ה שלמה ואלף כיוצא בו יהיו בטליו וקוצה ממך איני מכבד". ושם להלן מה כתיב אחריו: ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הפו את לבנו. — והדבר בלתי מובן! האם מעמים היו אלה שעברו על מצות ה' ולא מצינו שאיזה אותה! מן התורה תבהל ותשתמח לפני הקב"ה שלא יבטלו אותה! ועוד, מזה דוקא יו"ד שב„ירבה"? ועוד במה נתנחמה היו"ד, האם בזה שהוסיף חטא על פשע ועבר עוד על מצוות התורה לא בטלו אותיות התורה?

אבל הענין הוא מפני שכאמת מי שעובר על מצות התורה אינו מכבד את התורה אלא היא חי' וקיימת וכשם שהמקיים עליו נאמר בתורה „אם בחקתי תלכו ונתתני גשמיכם בעתם וגו'" כמ"כ מתקיים כזה שאינו מקיים את צווי' מה שאמרה התורה „ואם לא תשמעו וגו'. אבל כאן טענת שלמה מטעם רופא המצוה על החולה נכונה היתה, כי הוא ידע את כחו כי רב, כי בחן את כחותיו עד שרש

גשמתו והכיר כי רבוי נשים לא יזיק לו והוא יוצא מן הכלל, נמצא לפ"ז שהוא יכול להרבות נשים ואינו עומד תחת סכנה זאת ולכן הלא הי' יוצא מזה שגם צווי התורה אינו חל עליו ועל זה אמרו הו"ל שהיו"ד שב"ירבה" שהוא אות הצווי — כי השרש הוא „רבה" והיו"ד הנוסף מורה על הצווי ובעניננו כשהוא בא אחר המלה „לא" הוא הצווי בשלילה — היו"ד הזאת השתמחה לפני הקב"ה ואמרה כיון שהצדק עם שלמה שלו לא יזיק רבוי הנשים נמצא שבשבילו אין הצווי פועל כלום, הרי שלמה מבטל את הצווי. לזאת א"ל הקב"ה אלמלי לא הי' צווי, נכון הדבר שלשלמה לא יזיק, אבל מאחר שהוא צווי התורה אין הצווי עומד תחת שום תנאי ואין בו שום יוצא מן הכלל, כי אף קודם אחד מצווי התורה אינו בטל, ולכן שלמה ואלף יהיו במלים אם יעבור על צווי התורה. ומה הן התוצאות שבשביל עבירת הצווי גרמה לו הפסד לנשמתו: „ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו וגו'".

בזה אפשר ג"כ ליישב מה שמצינו באבות הק' שקיימו כל התורה כולה עד שלא נתנה, ואעפ"כ נשא יעקב שתי אחיות, עמרם נשא דודתו ועוד, וזה מפני שעד מתן תורה אפי' הדברים שנאמרו בתורה לא היו אלא בבחינת רופא המצוה על החולה, כי בריאת הצווי זהו ענין מתן תורה. ולכן אם מפאת מציאותם שהיתה יוצאת מן הכלל או מפני איזה חשיבות של צורך אחר כמו בנין בית ישראל ע"י רחל אמנו שהיא עקרת הבית שאחרי שנשא יעקב את לאה מן ההכרח הי' שישא גם את רחל, הי' ראוי שישא את רחל למרות החסרון שכזה.

וכן יש לבאר מה שמצינו אצל יוסף הצדיק שבשעה שתבעה אותו אשת פוטיפר לעבירה הסביר לה טעמים ונמוקים: „הן אדוני וגו' איננו גדול בבית הזה וגו'" ומן התימה הוא הלא האומות כבר נצטוו על א"א מקרא

„ודבק באשתו“ — ולא באשת חבירו, והאם צריך עוד למעמים אחרים שלא לזנות עם אשת חבירו. אבל כמו שביארנו הלא אמרו חז"ל כי אשת פומיפר ראתה באצמגנינות שלה שבית יוסף יבנה משניהם, וכודאי גם יוסף צפה ברוח הקדש כי ממנה וממנה ביתם יבנה, ולכן טענתה נכונה היתה כי החשיבות שבדבר מכריעה את החסרון שבגלוי עריות ואע"פ שצווי זה כבר הי' קודם מתן תורה, אעפ"כ זה הי' רק בבחינת ידיעה של רופא המצוה על החולה ולזה הוכרח יוסף להסביר לה כי כל הנמוקים לעשות דבר נגד חק הכריאה הוא רק במה שנוגע לו בעצמו אבל שוד וחמס א"א להתיר בשו"א מאיזה מעמים שיהיו. וראי' לזה שלא מצינו עשה הכי חמורה שתדחה איסור גניבה או גזילה, נמצא לפ"ז שא"א הדבר שיהא ראוי שיעשה דבר כזה נגד בעליו של יוסף. — וכיון שכן, הוסיף ואמר: „וחטאתי לאלקים“, כי מכיון שכודאי אין כאן דחי', הלא עצם החטא גדול מאד שיויק ויפסיד אותם לנצח נצחים.

בזה מתבאר ג"כ מה שאמרו חז"ל סנהדרין נ"ט ע"א: „כל מצוה שנאמרה לבני נח ונישנית בסיני לזה ולזה נאמרה, לב"נ ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לב"נ וכו', ורש"י פי' בר"ה לזה ולזה נאמרה ז"ל: „מדנישנית לעכו"ם וגו' בסיני ואשכחן דאיענש עכו"ם עלייהו לאחר מתן תורה כו' ש"מ כי יהיב קב"ה תורה לישראל לא שקלינתו להנך מב"נ וכדקיימי להן קיימי וכל שלא נשנית בסיני נאמר לישראל ולא לב"נ מסיני ואילך אע"ג דעד סיני נצטוו עלי' מדלא הדר תניי' בסיני כו' ש"מ ישראל שיצאו לקדושא עמדו באיסורן אבל עכו"ם נטלו מהן כו' עכ"ל. כי אע"פ שמתחלה נקבעה המצוה במציאות הכריאה אעפ"כ בשעת מתן תורה עברה מציאותה לעם ישראל ולא נשאר בה לאוה"ע כלום. אבל מצוה שנישנית בסיני, נתחוקק לישראל בתורת צווי ולאוה"ע נשארה כמו שהיתה.

ולכן נוכל להבין את המאמרים שעמדנו עליהם בתחלת דברינו. כי מעולם היו ב"י העם הנבחר לתת להם תרי"ג מצות, כמו שאמרו חז"ל: „בראשית ברא אלקים — בשביל ישראל שנקראו ראשית“, אלא שחזר הקב"ה על אוה"ע שע"י מתן תורה תהי' מציאות גם בשבילם והז' מצות שנצטוו עליהן יקבעו גם בהם בבחינת מלך המצוה על העם ע"י מתן תורה. וע"ז סרבו ולא רצו לקיימן. לכן לא פעל מתן תורה עליהם מאומה ונשארו המצות עליהם רק בבחינת רופא המצוה על החולה, ולכן אינן מקבלים שכר כמצווה ועושה, אלא כאינו מצוה ועושה. ואם יעברו עליהן ודאי יענשו מצד טבע הדברים כמו החולה הנענש בעברו על מצות הרופא.

ובזה נראה להסביר ענין עשה דוחה ל"ת וכמ"כ מה שמצינו שטומאה דחוי' בצבור, וכן מה שכ' הרמב"ם דחוי' שבת אצל סכנת נפשות, שקשה להבין מהו ההבדל בין דחוי' להיות. ואמנם לענין טומאה מצינו חלוקים להלכה כגון אם יש טהורים בבית אב אחר, וכן לענין פקוח נפש ועשה דוחה ל"ת מצינו בר"ן ביצה י"ז בדבר שהוא היתר מותר גם רבוי בשעורין ובדבר שהוא משום דחוי' רבוי בשעורין אסור אבל עדיין לא נדע מהו ההבדל. ולא עוד כי רבינו ניסים גאון כגמ' שבת דף קל"ג ע"א כתב בפ"י בטעם הדחי' כי מחללי' מות יומת וביום השבת שני כבשים בדבור אחד נאמרו וכן לא תלכש שעטנז וגדילים תעשה לך בדבור אחד נאמרו, הרי שהתורה התירה בפירוש את הל"ת מפני העשה, וא"כ מהו ההבדל בין היתר לדחי'?

אבל הענין הוא כי למ"ד טומאה הותרה בצבור היינו שבצבור אין הטומאה מפסדת במציאות הבריאה והרי זה כאלו אין כאן טומאה כלל, ולכן אמרינן בפסחים ע"ז שאין שייך ע"ז רצוי ציץ וכמ"כ אמרינן שם דף פ' דאם רוכן טמאי מתים הרי הם כמו טהורים ממש ודוחים זבים ומצורעים

לפסח שני. אבל למ"ד טומאה דחוי' בצבור, הרי מציאות הטומאה והפסדה נשארת אלא שנובר ע"ז צווי התורה שזוהי מציאות יותר חשובה. נמצא שמצד רופא המצוה על החולה עדיין יש כאן חסרון ולכן שייך בזה רצוי ציץ ואיך פסה הבא בטומאה נהשב כאילו היו טהורים, אבל מצד מלך המצוה על העם הרי זה היתר גמור, כי בדבור אחד נאמר היתר על הדבר שבלעדי המצוה אסור.

ובזה יפתחו לנו שערי אורה בחלוק שבין א"י לחו"ל. מצינו בספרי פ' עקב על הפסוק, „ושמתם את דברי וגו'"; „אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו חדשים כשתחזרו וכו'” ועיין רמב"ן שפי' שכל מצות משפט אלקי הארץ וכן תי' ענין מה שנשא יעקב שתי אחיות.

והנה הדבר מבחיל איך זה אפשר שכל המצות הן תלויות בארץ ולא תהי' להם שום חשיבות אלא שהם בכחינת „סימן וציון”? האם ח"ו כל אותם הימים שישראל בגולה לא פעלה עליהם המצוה שום דבר? אבל באור הדבר כן הוא: כי הספרי מחדש לנו כי לעם ישראל אין בחינת מציאות הכריאה מכוונת ע"פ התורה שבטבע הדברים מצד ששת ימי בראשית תפעלנה המצות עליהם לטובה ותפסידנה אותם העברות, אלא כא"י ששם משפט אלקי הארץ ומה שצוותה התורה שנקיים את כל המצות מלבד אותן התלויות בארץ גם כהיותנו בגולה הטעם הוא רק בשביל שלא תהיינה ח"ו המצוה עלינו לזרה ונסתלק מהן לגמרי ואז לא היתה ח"ו תקומה לשונאיהם של ישראל גם כשיחזרו לארץ. ולזאת המצות בחו"ל הן רק בבחינת מלך המצוה על העם אבל בחינה זו הרבה יותר פועלת כמציאות הכריאה והאדם מבחינת ששת ימי בראשית.

ובזה יש לכאר מה שאמרו חז"ל על הפסוק: „אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי וגו' להיות לכם לאלקים וגו'” שכל

הדר בא"י אני לו לאלקים וכל היוצא ממנה כאלו עובד ע"י. וכן מצינו בספרא מכאן אמרו כל בן ישראל היושב בא"י מקבל עליו עול מלכות שמים, וכל היוצא לחו"ל כאילו עובד כוכבים ומזלות. וכן בדוד הוא אומר (שמואל א' כ"ו י"ט): „כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים“, וכי עלתה על דעתך שדוד המלך עובד כוכבים ומזלות? ! אלא שהי' דורש ואימר כל היושב בא"י מקבל עליו מלכות שמים וכל היוצא לחוץ לארץ כאילו עובד כוכבים ומזלות.

המלכים מפרש כי קשור אלוקותו עמהם תלוי בישיבת הארץ ששם השכינה והיא הארץ הנבחרת לנבואה על ידי קדושת הארץ אשר ה' דורש אותה תמיד, והיוצא לחוץ לארץ נכנס תחת ממשלת השרים העליונים והטבע. והיינו כי כבר פי' רש"י ז"ל בפ' וארא, כי הנהגת שם הוי' נתגלתה ביציאת מצרים, אבל שם אלקים זהו ע"פ טבע הכריאה מתחלתה (ועיין שעו"ד „השנחה“, ונסים וטבע). וכן אמרו חז"ל שכל הדר בארץ ישראל יש לו גם כן בכינת אלקים שהיא ע"פ מציאות הכריאה, אבל היוצא ממנה, העבודה בכחינת טבע זרה היא כי אין שם נחלת ה' ולכן מכחינת אלקים הוא כעובד אלהים אחרים, והדברים עתיקים והבן זה מאד.

היוצא מדברינו אלה: ארץ ישראל נבחרה מכל חלקי תבל בכחינת הכריאה ע"פ מציאותה וכל העבודה שאנו עובדים לה' בחוץ לארץ היא בכחינת צווי התורה שמציאותה עולה על כל מציאות הכריאה וזלת המצות התלויות בארץ, אבל לעומת זה בחירת עם ישראל דוקא מכל העמים היא כזו שהתורה נתנה רק לנו, כי אפי' מה שהם מצווים, היא רק בכחינת הכריאה ע"פ מתכונתה מששת ימי בראשית, אבל אנחנו שעמדנו לפני הר סיני זכינו להופעה הכי גדולה וליצירה הכי נפלאה שנתגלתה במתן תורה.

ולכן עלינו לכוון בברכתנו „אשר בחר בנו מכל העמים
זנתן לנו את תורתו“ על כל התורה כולה, כי לנו היא ואין
לזר חלק בה.

ה' יעזרנו להבין את האשר הרכ הצפון בבחירה זו ונזכה
במהרה לקיים את כל התורה בכל בחינותי' בארץ קדשנו
אשר השק ה' בה.